

8.2. Fried Pál személyisége

Mint az előző fejezetekből kitűnik, Fried Pál rendkívüli szakmai és emberi hozzáértéssel megáldott börgyáros volt.

1878. március 25-én Simontornyán született Fried Vilmos és Kaufer Hermina harmadik gyermekeként. Az elemi tanulmányait minden bizonnyal a Singer Adolf vezette helyi zsidó iskolában végezte. Középiskolai tanulmányai alatt sajátította el a növényi cserzés tudományát. 1895-ben lépett be apja üzemébe, s bátran állítható, hogy ettől kezdve minden percét a börgyártás tökéletesítése foglalta le. Lakása a szülői ház volt, a Gyár út 207. szám alatt.¹ Felesége és gyermekeinek anyja az özvegyen maradt Spitz Adél volt, aki 1889. november 7-én született Németlipcsén (Liptószentmiklóson) Spitz Fedor Teodor és Grusbak Sarolta gyermekeként.

Az 1939-43-ban szükségszerűen beszerzett igazolások révén teljesen kirajzolódik előttünk a család összetétele. Ezek szerint Spitz Fedor Teodor Németlipcsén (Liptószentmiklóson) született Spitz Fülöp és Gansel Jozefin házasságából 1848-ban.

Az irat szerint Spitz Fedor Teodor kereskedő és Grusbak Sarolta még három fiúnak: Oszkár, Ervin és Márton² nevű gyermekeknek adtak életet. A család tagjai még további három gyermekről is tudnak: Júlia,³ Viola és Kornélia nevet viselő leányokról. Spitz Fedor Teodor felesége és a gyermekek anyja Pásztón született 1861-ben. Édesapja az 1833-ban ugyancsak Pásztón született és 1884. augusztus 3-án ott elhunyt Grusbak Simon, édesanyja az 1830-ban Mohorán született Fischer Mária Milli volt. Spitz Fedor Teodor és Grusbak Sarolta házasságkötésére 1880. január 20-án került sor, amikor is a menyasszony 19, a vőlegény 30 év körüli lehetett.

Fried Pál és Spitz Adél 1913. december 14-én kötöttek házasságot Németlipcsén. Házassági tanújuk a helybéli Gál Henrik és a pécsi Fürst Gyula volt.

Fried Pál és Spitz Adél házasságából négy gyermek született: György, László, Mária és Vilmos. Róluk a Fried család ötödik generációja címszó alatt szólok.

Fried Pálné Spitz Adél nagyon fiatalon, 36 évesen hunyt el 1925. augusztus 20-án.

Fried Pálné Spitz Adél az 1910-es évek közepén

¹ A Villa 2-be való költözése után a lakást átalakították laboratóriumná.

² Az egyik fiútestvérének utódai: Klára és Fedor. Egy visszaemlékezés alapján Klára (Herskoviczné, később dr. Szőnyiné) a Tanimpeknél volt üzletkötő, Fedor a Konzumexnél volt főosztályvezető.

³ Spitz Júlia férje Nádor Jenő lett. Leányuk, Nádor Lenke pedig Engel Károlyhoz ment feleségül. Filotás Fried Mariann Mary-Ann Kim írta 2005. aug. 4-én: *"A braziliai unokatestvéreiktől kaptam értesítést, hogy Engel Lenke augusztus 2-án meghalt, 88. évében Londonban. Spitz Adél Julia nevű testvérének volt a lánya. Nagyon, nagyon kedves volt hozzám. Először 1966-ban találkoztam vele, amikor először mentem vissza Magyarországra, útközben megálltam Angliában, meglátogattam Juliska nénit, Karcsi bácsit és Lenke nénit Whitehavenben, a Skót határ közelében."* Utána Londonba költöztek, ahol a levél írója egyszer meg is látogatta Lenke nénit. Tőle kapta meg a braziliai rokonok címét is.

Fried Pálné Spitz Adél az 1920-as években⁴ és sírhelye a simontornyai katolikus temetőben⁵

Sírhelye a római katolikus temetőben látható, mert a család 1919. június 21-én elhagyta a zsidó hitet. Később ugyanez a családi sírbolt szolgált nyugvóhelyül Fried Pálnak, Lichtenstein Alicenak (a második feleségnek) és Fried Vilmos plébánosnak, az utolsó magyarországi Fried leszármazottnak.

Fried Pál tehát nagyon hamar egyedül maradt a gyermekekkel. György 11, László 10, Mária 8, Vilmos 4 éves volt édesanyja halálakor. Az idősebb fiúk hamarosan „...*felkerültek Pestre gimnáziumba, és mint diákok Stiasny Zoli bácsi és Klári néni lakásában laktak. Alice volt a férjtelen húga Klári néninek.*”⁶ Bartosné Stiasny Éva emlékezete szerint *Gyuri 2. reálgymnasia, Laci 1. osztályos, tehát 11 és 10 évesen jöttek hozzánk 'kosztos diáknak'...anyám vezette a háztartást, a velünk lakó Alice néni tanult velünk, mint okleveles tanítónő.*”⁷ A fiúk annyira megszerették Alicét, hogy Fried Pál „*értük feleségül vette*”.⁸

Fried Pál, Fried Pálné Lichtenstein Alice, György, László, Mária és Vilmos a Villa 2. udvarán⁹

⁴ Fénykép Filotás Fried Mariann Mary-Ann Kimtől

⁵ A helytörténeti diákkör felvétele 2000. tavaszán

⁶ Dr. Paulné Filotás Fried Mária 1999. október 14-én kelt leveléből

⁷ Bartosné Stiasny Éva 1998. november 30-i leveléből

⁸ Bartosné Stiasny Éva 2000. szeptember 24-i leveléből

⁹ Fénykép Fried Vilmostól

Különösen a kisgyermekként árván maradt Vilmos ragaszkodott hozzá. Alice mámi haláláig (1982. márciusáig) minden Karácsonyt, Húsvétot a katolikus papként működő Vilmosnál töltött. Vilmos bácsi úgy is beszélt róla, hogy „...olyan volt, mintha az édesanyám lett volna”.¹⁰ Alice nénire mindenki úgy emlékezett, hogy végtelenül kedves volt és hihetetlenül sokrétű karitatív tevékenységet folytatott, de erről majd később szólok.

Fried Pál és Fried Pálné Lichtenstein Alice¹¹

Pál úr tehát nem véletlenül választotta őt második feleségének és gyermekei nevelő anyjának. Mindketten nagyon nagy népszerűségnek örvendtek a faluban. Mint a visszaemlékezésekből kiderült, Pál úrra a puritán élet volt jellemző. A Gyár utcai régi lakásnál tehenet tartott, kertet gondozott. Nagyon vigyázott az almáira. Amikor a gyár bővítése miatt öccse, Imre a kiskertje felé akart terjeszkedni, nem engedte. **„Egy kis kert – a platán fa a közepében...”**¹² fontosabb volt számára, mert sugározta az otthon melegét, de **„...nemcsak ahhoz a fához ragaszkodott, ... a villa II-be átvitték a régi hálószoba bútort, az ebédlőt is.”**¹³ Nagyon kedvelte Mózsé-hegyi szőlőjét, s mint a képen is látható, büszke volt a termésére.

Fried Pál büszkeségével, egy szőlőfürttel¹⁴

Fried Pál hajdani présháza ma (40 éven át a tévészé volt, majd a Beck család tulajdonába került)

Ezt a szőlőszeretetet örökölte meg tőle György fia, mert Simontornyára írt leveleiben gyakran emlegette, hogy amíg **„...én otthon éltem, Simontornyán, az volt a mondás: akinek nincs szőlője az egy gyütt-ment. Csak az az igazi simontornyai tüke, akinek szőlője van.”**¹⁵ A három Fried „gyermek” első hazalátogatásuk alkalmával (1983. szeptemberében) ki is látogatott a szőlőbe, megkeresték apjuk présházi bevéséseit a terméseredményekről. György ismerte ezeket, és el is magyarázta a többieknek.¹⁶

Fried Párról, mint főnökről is a legnagyobb dicséret hangján beszélt Szántó Andor, aki ipari tanulóként kézzel faragta a bőrt. Pál úr a reggeli ellenőrzéskor mindig szólt hozzá

¹⁰ Interjú Fried Vilmostal 1998. decemberében

¹¹ Fénykép Fried Vilmostól

¹² Dr. Paulné Filotás Fried Mária 1999. október 14-én kelt leveléből

¹³ Bartosné Stiasny Éva 2000. szeptember 26-i leveléből

¹⁴ Fénykép Filotás Fried Mariann Mary-Ann Kimtől

¹⁵ Fried György levele Farkas Ferencné Kúzdny Margitnak 1981. febr. 11-én

¹⁶ Bartosné Stiasny Éva 1998. december 18-i leveléből

néhány kedves szót, s főleg azt, hogy „*Vigyázz a kezedre!*” Szántó András szerint is mindenki szerette Pál urat. „*Ha a munkás fáradt volt, beállt helyette...*” egy kicsit dolgozni. Szakember volt. Mások is úgy emlékeztek rá, hogy mindennap bement a műhelyekbe. Beköszönt és ellenőrzött is. Azt is rendszeresen ellenőrizte, hogy visznek-e el valamit. „*Ha elkérték, vihették.*”¹⁷

Fried Pál különösen jótékony volt. Megkérdezte dolgozójától: „*Vágtál disznót?*” Ha nem, a pénztárhoz küldte előlegért, de ellenőrizte, hogy tényleg arra fordította-e a felvett pénzt. Más azt mesélte róla, hogy képes volt felemelni még a fazék tetejét is, hogy megnézzé rendszeren gondoskodott-e egy-egy embere a családjáról. „*Nem túrték a züllöttséget, megkövetelték munkásaiktól, hogy a gyermekeket rendszeren neveljék.*”¹⁸

Testvérei, rokonai iránti felelősség is nagyon jellemző volt rá. Egyrészt már említettem Wurm Ignácné Fried Fridának nyújtott segítségét, másrészt az 1921-ben kért útlevélkérelme kapcsán arról értesülünk, hogy feleségével együtt Kassára utazott meglátogatni annak szüleit. (Az özvegyen maradt Spitz Fedor Teodorné egyébként 1921. augusztus 21-én meglátogatta leányát és annak családját.¹⁹) 1925-ben kért útlevél indoklásaként az alábbi szerepel: „*A mai nap folyamán a Romániában Szatmár városban lakó rokonaimtól táviratot kaptam, mely szerint sürgősen hívnak. Miután ott lakik testvérem is nincs kizárva, hogy halálos beteg, esetleg valami szerencsétlenség esete forog fenn ... kérésem odairányul, méltóztassék részemre sürgősen Romániába szóló útlevelet kiadni ...*”²⁰ Végül is Sándor testvére került a trianoni határok mögé. Pontosán nem tudni, mi történt (talán ekkor volt a halálos kimenetelű baleset), az viszont látszik, hogy Pál úr nagyon mélyen érző ember volt.

Az ebédidő neki is csak olyan hosszú volt, mint mindenki másnak. Siki bácsi (a sokak által szeretettel emlegetett portás) telefonon szólt haza: „*Pál úr elindult ebédelni.*”²¹

Siki bácsi, a portás a korabeli börgyári bejáratnál²²

A simontornyai börgyár tulajdonosai minden munkásuknak ajándékot adtak Karácsonyra. Ebben volt déligyümölcs (fügekoszorú), cukor, ruhaanyag, cipőnek való felsőrész és talpbőr is. Őriznek még Simontornyán Fried bőrrel bevont babakútort is, amit az egyik tisztviselő kisleánya, Kiss Margit kapott karácsonyi ajándékként.²³

¹⁷ id. Dallos Lászlóné Vámi Mária visszaemlékezése 1999. nyarán

¹⁸ Varga Lajos és Lajosné visszaemlékezése alapján 1999. őszén

¹⁹ TMÖL – Alispáni iratok 1464/1937. – Külföldiek Tolna megye területén 1921-22. évben

²⁰ TMÖL – Alispáni iratok – Útlevél iratok 1134/1925.

²¹ Bartosné Stiasny Éva visszaemlékezése 1999. nyarán

²² Fénykép Filotás Fried Mariann Mary-Ann Kimtől

²³ Várszegi György felvétele

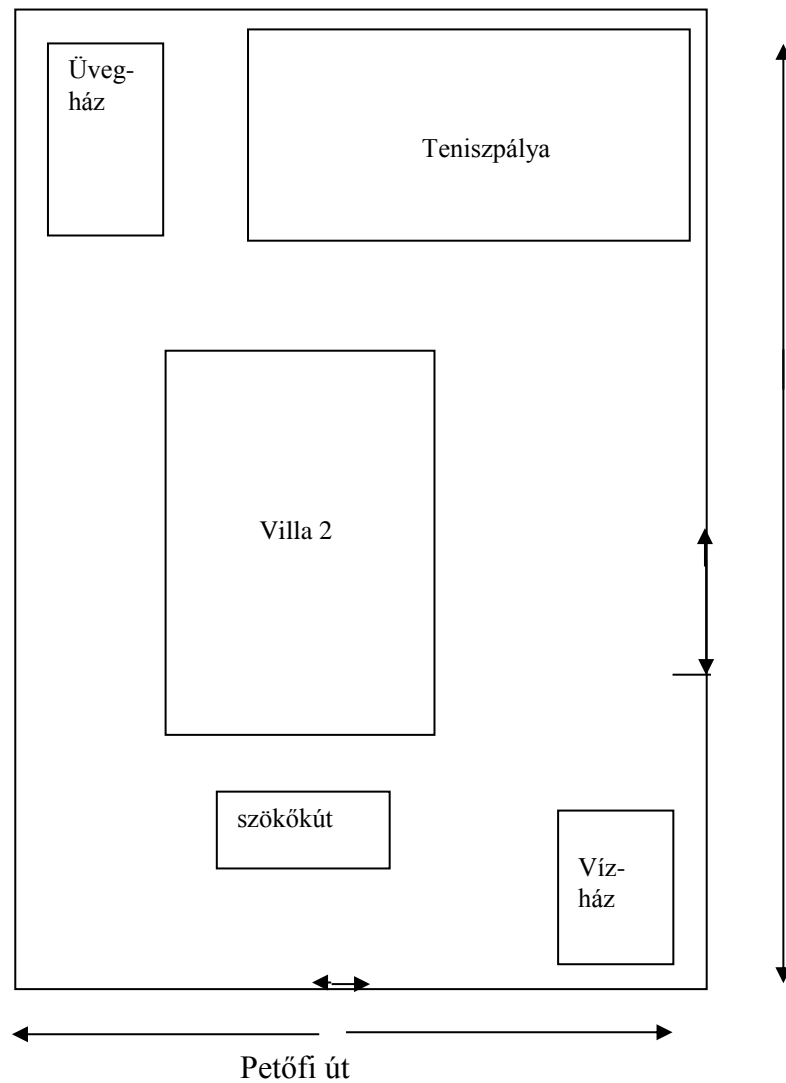

1930-ra Vágó Pál építész tervei alapján megépült új lakása, a Villa 2.²⁴

Az a bizonyos villa fénykorában, amiről Fried Vilmos azt nyilatkozta, hogy azt visszakérné²⁵

A mára teljesen beépített telek akkoriban nagyon szép volt. Molnár Lajosné elbeszélése, rajza és Bartosné Stiasny Éva rajza valamint a megmaradt fotók alapján a Villa 2 és parkja hasonló elrendezésű lehetett.

²⁴ Képeslap Cserháti Pétertől

²⁵ F. Kováts Éva: A börgyár nem kell, csak a villa c. cikke nyomán

Minderre hogyan emlékezett leánya? *„A Gyár utcai házból elköltözködtünk a villa II-be. Vágó Pál volt az építő mérnök, aki már régebben építette a villa I-et, Imre bácsi, Margit néni lakhelyét. Ők voltak az 'előkelő' Friedek méltóságos címmel. Apámnak...szintén felajánlották a címet, de ő nem akarta. Mi, a négy gyerek tisztelegtünk időnként a villa I-ben. János inas kínálta a finom süteményeket. Cselédségben nálunk sem volt hiány – inas, szobalány, szakácsné, egy kis fiú, aki rohángált ide-oda, vitte a kenyeret sütni a pékhez. Volt mosónő havonta. Persze a házmesterné naponta szintén segített takarítani.”*²⁶ Fésű Ferenc volt a kertészük, aki hihetetlen gonddal ápolta a parkot, a virágokat. Egyik leánya, Fésű Magdolna (később Kékesi Lászlóné) jelentette Fried Pálnénak azt a szellemi és segítő partnert, akire mindig számíthatott. Akkor is a család mellett állt, amikor azt a politika nem nézte jó szemmel. *„Minden tiszteletet megérdemel.”*²⁷

Egy 1933-as vízhasználat ürügyén keletkezett levéltári forrásból kiderült, hogy Fried Pál gyermekei nevére megvásárolta a grófi kastélyt. *„Mély tisztelettel alulírott, mint a simontornyai Horthy Miklós-uton fekvő 315, 316, 317 és 319 tkvi. hrsz. ingatlan /volt gróf Wimpffen park és kastély/ új tulajdonosainak: kiskoru Fried György, László, Mária és Vilmosnak apja és természetes gyámja, fent nevezett gyermekeim nevében ama kérelemmel járulok Méltóságodhoz, kegyeskedjék megengedni, hogy ezen ingatlan vizellátásának céljaira a szemben levő saját tulajdonomat képező villatelken hatósági engedéllyel létesített artézi kut fölös vizét átvezethessem.”*²⁸ (Előtte nem sokkal fúratta meg azt a kutat, ami a kultúrház és a villa 2. vízszükségletét látta el.)

Ugyanerre az időre esik a saját lakóházát és a tisztviselő lakásokat összekötő telefonvonal kiépítése is. A két ingatlan között létesítendő magánhasználatú telefon beszerelési engedélyével szintén Széwald Oszkár alispán urat kereste meg.

Fried Pál egy kissé nagyot hallott. Erről maradt fenn egy aranyos anekdota. A Takáts portán (a római katolikus iskola udvarán) Fried Mária (akkor Micike) és Takáts Magdolna (akkor Ducika) gyermekként játszadozott. A Sió híd felől jövő hangos beszélgetésre figyeltek fel. Látták, hogy Fried Pál és a szintén nagyothalló Berger Pál a hídon beszélgetett. Szellemes volt a gyermeki reakció: *„Apukának súgott valamit a Pali bácsi.”*²⁹ Ugyancsak erről emlékezett meg Sugár György, amikor azt írta *„...jól emlékszem Pál úrra, ki gyalogosan botozva reggelként gyárába igyekezett és pontatlan óráját műhelyünkben hagyta, károsult hallószerve folytán nehéz volt vele szót érteni.”*³⁰ Ugyanakkor pont emiatt közelebb kellett mennie az emberekhez, s így közvetlenebb kapcsolatot alakított ki velük.

Pál úr szeretett „menni” vadászni, de mint unokája írta *„...nem akart állatot ölni. Valamelyik újságban megjelent karikatúra: a fa alatt szundikált, a nyuszi pedig a mellén (hasán? mellette?) ül, s tartja a puskát.”*³¹

Egy közgyűlési jegyzőkönyvből megtudhatjuk, hogy Fried Pál egy magánfaiskolát létesített, melyből a község hatósága a facsemete szükségleteit beszerezhetette.³²

Fried Pál, Fried Mária és Fried Pálné³³

²⁶ Dr. Paulné Filotás Fried Mária 1999. október 26-án kelt leveléből

²⁷ Bartosné Stiasny Éva visszaemlékezése 1999. nyarán

²⁸ TMÖL – Alispáni iratok – 1778/934

²⁹ Dömötör Ferencné Takáts Magdolna visszaemlékezése 1998. őszén

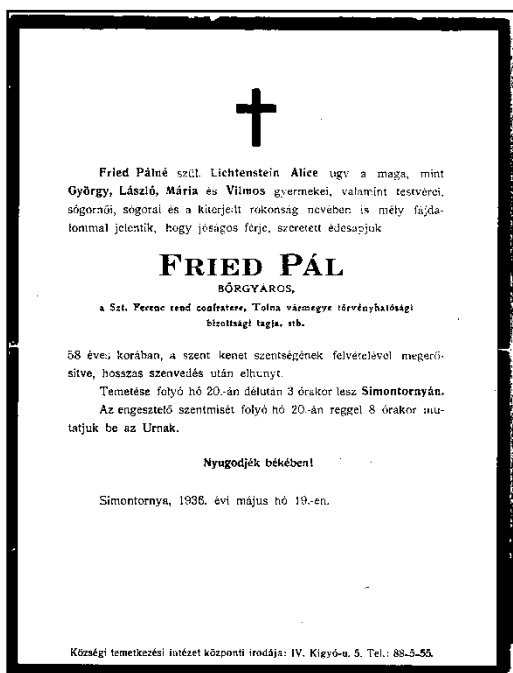
³⁰ Sugár György 2000. áprilisi levele 11.o

³¹ Filotás Fried Mariann Mary-Ann Kim 2000. szeptember 7-i leveléből

³² Simontornya község közgyűlési jegyzőkönyve 1934. június 7.

³³ Fénykép Fried Vilmostól

Fried Pálról 1935. őszén derült ki, hogy nagyon súlyos betegségben, „...**sarcomában (rák legsúlyosabbja)**...”³⁴ szenvedett. Egy debreceni belgyógyász és magántanár dr. Paul Benő Andor kezelte, aki meggyógyítani ugyan nem tudta, de hamarosan elvette feleségül leányát, Fried Máriát.

Pál úr 1936. május 19-én ³⁵ hunyt el hosszas betegség után. A Tolnamegyei Ujság is hírt adott a gyászos eseményről. „*Lapunk zártakor értesültünk, hogy Fried Pál börgyáros, megyebizottsági tag, simontornyai lakos, a Fried Bernát és Fiai Bőripari és Kereskedelmi részvénytársaság igazgatója elhalt. Fried Pál, a magyar bőriparban igen jelentős pozíciót foglalt el és testvérével Fried Imre kormányfőtanácsossal fejlesztette naggyá a simontornyai börgyárat, amelynek gyártmányai az ország határán túl, különösen Angliában ismertté tették a simontornyai hires börgyár és tulajdonosainak nevét. Halála súlyos veszteség a magyar iparra és vármegyénkre is, mert fivérével együtt mindig ott találtuk, ahol a vármegye, elsősorban Simontornya szociális és kulturális intézményeiért anyagi áldozatot kellett hozni. Hosszas betegség után váltotta meg a halál szenvedéseitől, amely az egész vármegyében őszinte*

részvétet váltott ki. Temetése folyó hó 20 án lesz. A temetési szertartást Kiss Lajos apátplebános, felsőházi tag végzi nagy papi segédlettel.”³⁶

Pál urat előbb otthonában majd a kultúrházban ravatalozták fel, a gyárban volt a búcsúztatása, miközben fűjt a gyár. Szántó András visszaemlékezése szerint, az egész falu ott volt a temetésén.

Az egyházközségi iratokban is megjelentek halálával ill. végrendeletével kapcsolatos bejegyzések. „*Elnök mély fájdalommal emlékezik meg az egyházközséget is nagy veszteséggel érintő halálesetről, mely Fried Pál úr ... halálával érte.*”³⁷ A református egyházközség presbiteri jegyzőkönyvében az alábbiak olvashatók: „*Lelkész bejelenti, hogy Fried Pál börgyáros, helybeli lakos, ki megértő szeretettel fogadta egyházunk hozzáírányuló kéréseit, meghalt. Presbiterium megilletődéssel értesült Fried Pál elhunytáról s őszinte részvétét a gyár igazgatóságánál jegyzőkönyvi kivonatban fejezi ki.*”³⁸ 1936. augusztus 9-én tartott iskolaszéki gyűlés jegyzőkönyve szerint a „*Lelkész jelenti, hogy a gyönki kir. közjegyző aug. 13-án helyben tartandó néhai Fried Pál hagyatéki tárgyalására, mint végrendeleti érdekeltet hívja az Iskolaszéket.*”³⁹ A 16-i jegyzőkönyvből kiderül, hogy „*...néhai Fried Pál felbontott végrendelete ... Iskolaszék címén egyházközségnek 500.- P-t hagyományozott.*”⁴⁰ A római katolikus iskola tantestületi üléséről készült feljegyzés arról emlékezett meg, hogy „*Bold. Fried Pál úr hagyatékából vásárolt iskolai felszerelés megérkezett.*”⁴¹

³⁴ Bartosné Stiasny Éva 2000. szeptember 24-i levele

³⁵ Simontornyai halotti anyakönyv 1936/26. alapján 18-án és tüdőrákban hunyt el

³⁶ Tolnamegyei Ujság 1936. május 20-i száma, 4. oldal

³⁷ Római katolikus irattár – Jegyzőkönyv az 1936. június 14-i rk. egyházközségi tanácsülésről

³⁸ Református irattár – Jegyzőkönyv az 1936. május 24-i presbiteri gyűlésről

³⁹ Református irattár – Jegyzőkönyv az 1936. augusztus 9-i iskolaszéki ülésről

⁴⁰ Református irattár – Jegyzőkönyv az 1936. augusztus 16-i iskolaszéki ülésről

⁴¹ Római katolikus irattár – Jegyzőkönyv a római katolikus elemi népiskola 1937. február 23-i tantestületi gyűléséről

Simontornya, ha egy kicsit későn is, de elismerte Fried Pál emberi nagyságát, s hálából 1997. augusztus 20-án a város díszpolgárává avatta.

Simontornya Város Önkormányzata

a 13/1995./VII. 20./ számú önkormányzati rendelettel szabályozott módon, méltóképpen megőrökíti, megkülönböztetetten elismeri a település általános fejlődését szolgáló, az ehhez közvetlenül, vagy közvetve kapcsolódó tevékenységgel szerzett kimagasló érdemeket, ezért az egész város társadalmának legnagyobb elismeréseként

Fried Pál

gyártulajdonos részére
Simontornya érdekében végzett kiemelkedő eredményességű, maradandó értékű, megbecsülést kiváltó tevékenységéért a

Simontornya Város Díszpolgára

kitüntető címet adományozta.

Simontornya város díszpolgárait
A 13/1995./VII. 20./számú rendelete 3. § /2/ bekezdésében felsorolt jogok illetik meg.

Simontornya, 1997. augusztus 20.

Cserháti Péter
polgármester

Bárdos László
jegyző

Az utódoknak átadott díszpolgári oklevél tokja bőrből⁴²

Díszpolgári oklevél és Fried Pál portréja a díszterem falán

1998. augusztus 20-ára Reisz Ilona elkészítette Pál úr portréját, mely Simontornya Város dísztermében kapott helyet.

⁴² Várszegi György felvétele

2000. január 21-én a Simontornya Múltjéért Alapítvány pályázata révén elnyerte a „MAGYAR KULTÚRA LOVAGJA” POSTUMUS címet, melyet a Falvak Kultúrájéért Alapítvány adományozott.

Hamarosan apja örökébe lépett György majd László is, de róluk egy külön fejezet szól. Özvegye, Alice fogta össze a családot még jó ideig. Szükség is volt rá a háború vészterhes időszakában.

A település idősebb lakói hálásan emlékeznek özv. Fried Pálnéra. „*Végtelen aranyos volt. A Szent Erzsébet Leánykör vezetőjeként nem egy leányt kistafirungozott*”⁴³ Ebben „...a leánykörben kézimunkát és kötetést tanultak a lányok. Sokszor rendeztek műsoros estet, ahol verset mondtak, vagy darabot adtak elő. A legutolsó előadás a Rózsafa bot volt. Karácsonykor betlehemezni mentek, házról-házra jártak. A bevétel az egyháze lett, amiből a betegeknek, szegényeknek vettek egy kis ajándékot. Azok lehettek a leánykör tagjai, akik iskolásként szívgárdisták voltak”⁴⁴ Egy 1936. július 14-i leányköri gyűlés jegyzőkönyvéből kiolvasható, hogy a „*Hölgybizottsági tagok: Mélt. Fried Imréné, Nagys. Özv. Fried Pálné*”⁴⁵ voltak, az ifjúsági tagozat elnöknője pedig Fried Mária volt.

- Főzőtanfolyamot indított. Annak vezetőjét is ő látta el szállással, étellel.
- Kirándulásokat szervezett a leánykör tagjainak.⁴⁶

⁴³ Szántó Andor visszaemlékezése 1999. október 1-én

⁴⁴ Gahó Erzsébet és Hegyi Márta visszaemlékezése 1999. őszén – Lejegyezték: Ányos Ágota és Hadi Nikolett, a Vak Bottyán Általános és Szakképző Iskola, Gimnázium helytörténeti diákkörének tagjai.

⁴⁵ TMÖL – Alispáni iratok - A Szent Erzsébet Leánykör szabályzata

⁴⁶ Fénykép Dvorzsák Rózsától

- 1936/37. telén szegény gyermekek ellátását vállalta. Erről egy időszaki jelentés az alábbiakat örökítette meg. „*Özv. Fried Pálné urnő naponta 35 szegény simontornyai gyermeket vendégelt meg a téli hónapok alatt. A karácsonyi ünnepek alkalmából ... özv. Fried Pálné urnő ... a simontornyai Fried-féle bőrgyár igazgatósága ... juttattak nagyobb értékű ruhaneműt és szeretetadományt lakóhelyeik szegény iskolásgyermekének.*”⁴⁷
- 1943. április 24-én a római katolikus egyházközség P. Návay Rogér irányítása alatt különböző szakosztályokat szervezett, melyek figyelemmel kísérték a háborús helyzet okozta problémákat, és megpróbálták orvosolni azokat. Ilyen volt a „*Karitatív-Szociális szakoszt.*”⁴⁸, melynek özv. Fried Pálné volt az elnöke. Ugyanekkor a szervezési és propaganda szakosztálynak Fried László (Pál úr kisebbik fia) volt a vezetője. Milyen szörnyű még belegondolni is, hogy néhány hónap múlva mit kaptak „jutalmul”.

Alice néni 1944. október 20-tól egy kis időre több simontornyai lakossal együtt Gyönkre vitték. Helyzetének tisztázása és egy pécsi operáció után kerülhetett haza. Addig a simontornyai villa 2-ben György és László családja élt, „...*a két asszony a bombázások előtt egyedül volt 7 gyermekkel.*”⁴⁹ Filotás Fried Mariann emlékei szerint a bőrgyári napközi otthonban is tartózkodtak. Az ideért front miatt felmenekültek Budapestre. Fried Györgyné Kőnig Stefánia három gyermekével szüleihez, Kőnig Antalékhoz költözött, s „...*az Alkotás u. 7-ben maradt*”⁵⁰, itt várta meg férje hazatértét a munkaszolgálatból. Fried Lászlóné a négy gyermekkel egy ideig Stiasny Zoltán családjánál lakott, majd az időközben meggyógyult özv. Fried Pálnéval visszaérkezett Simontornyára. Az újabb harcok miatt előbb az őrsi szőlőkebe, majd innen Pécsre menekültek, ahol Csiszár Theodos (volt simontornyai ferences atya) adott a családnak menedéket.⁵¹

Özv. Fried Pálné 1946-ban költözött a fővárosba (Fried Vilmos emlékei szerint 1947-ben), amikor is „*vettek a testvéreim Pesten egy lakást tízezer forintért.*”⁵² Ott élt egészen haláláig, de közben volt elég problémája. 1949. Húsvétján a rendőrség bevitte őt kihallgatásra az akkor emigrált Fried György és László miatt, de arannyal ki tudta magát váltani. Ezután egyedül élt Budapesten, s mint az előzőekben már említettem, a katolikus plébánosi életpályát választó, itthon maradt Fried Vilmos életét segítette, mintha édesanyja lett volna.

Egymást támogatva - Fried Vilmos és özv. Fried Pálné 1973. augusztus 23-án⁵³

Lichtenstein Alice családfája is megérdemel néhány gondolatot. Nagyapja, Lichtenstein F. Lajos Kossuth futára, majd az első magyar nyomatos hírlap alapítója és szerkesztője volt. Gey Klárával kötött házasságából született fia, Lichtenstein Lajos, aki folytatta apja mesterségét, a hírlapíró-szerkesztő tevékenységet. Felesége Auer Júlia volt. Két

⁴⁷ TMÖL – Alispáni iratok - Időszaki jelentés 1937. április 28-án

⁴⁸ Római katolikus irattár – Jegyzőkönyv a római katolikus egyházközség képviselőtestületének 1943. április 4-i gyűléséről

⁴⁹ Bartosné Stiasny Éva 2000. szeptember 27-i levele alapján

⁵⁰ Bartosné Stiasny Éva 2000. szeptember 27-i levele alapján

⁵¹ Bartosné Stiasny Éva visszaemlékezése 1999. nyarán ill. 2000. szeptember 27-i levele alapján

⁵² F. Kováts Éva: A bőrgyár nem kell, csak a villa c. cikke – interjú Fried Vilmostal – 1991.

⁵³ Fried Vilmos fényképeiből

leánygyermekük született, Klára és Alice. Lichtenstein Klára Stiasny Zoltánhoz, Lichtenstein Alice Fried Pálhoz ment feleségül. Klári leánya, Bartosné Stiasny Éva egyik levelében írta „*Alice néni hiányát igyekeztem pótolni Vilmos bácsinak, mint besegítő családtag.*”⁵⁴

Özv. Fried Pálné Lichtenstein Alice a háború után tehát végleg felköltözött a fővárosba. A későbbiekben Fried László anyósa, a szintén özvegyen maradt Bajorné Emi néni élt vele, de fiatal egyetemi hallgatók részére is biztosított szállást.

Özv. Fried Pálné 1982. március 14-én, 84 éves korában hunyt el. Simontornyai temetésén csak a legközelebbi hozzátartozók, s régi barátok jelentek meg.

Özv. Fried Pálné temetésén
55

---

⁵⁴ Bartosné Stiasny Éva 1998. augusztus 20-i leveléből

⁵⁵ Fénykép Filotás Fried Mariann Mary-Ann Kimtől